

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

CURRENT STATE AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF PASSIVE OPERATIONS OF THE BANKING SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE

УДК 336.71.078.3

Колеснік Я.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Дніпровський державний
аграрно-економічний університет
Землякова І.С.
студентка
Дніпровський державний
аграрно-економічний університет

У статті розглянуто питання економічної сутності банківських ресурсів, уточнено дефініцію банківських ресурсів, досліджено ресурсну та депозитну політику банку, розглянуто сутність депозитного портфеля банку та шляхи його формування, проаналізовано ринок депозитів України. Визначено основні проблеми та шляхи забезпечення ефективності депозитної політики банку.

Ключові слова: банк, банківські ресурси, ресурсна політика, депозит, депозитна політика, депозитний портфель.

В статье рассмотрены вопросы экономической сущности банковских ресурсов, уточнена дефиниция банковских ресурсов, исследованы ресурсная и депозитная политика банка, рассмотрены сущность депозитного портфеля банка и пути его форми-

рования. Проанализирован рынок депозитов Украины, определены основные проблемы и пути обеспечения эффективности депозитной политики банка.

Ключевые слова: банк, банковские ресурсы, ресурсная политика, депозит, депозитная политика, депозитный портфель.

The article deals with the issues of the economic essence of banking resources, clarifies the definition of banking resources, explores the bank's resource and deposit policies, examines the essence of the bank's deposit portfolio and ways of its formation, analyzes the deposit market of Ukraine, defines the main problems and ways of ensuring the efficiency of the bank's deposit policy.

Key words: bank, bank resources, resource policy, deposit, deposit policy, deposit portfolio.

Постановка проблеми. Функціонування банківської системи будь-якої країни базується передусім на наявності достатнього обсягу ресурсного потенціалу комерційних банків. Банківська система використовує як власні ресурси, так і акумулює тимчасово вільні ресурси фізичних та юридичних осіб для спрямування їх на потреби суб'єктів господарської діяльності, для розвитку інвестиційної діяльності, формування відповідних резервів та підтримки власної ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості та для здійснення активних операцій, що мають найбільшу норму доходу для цього сектору економіки. При цьому головним завданням для сприяння економічному зростанню є ефективне формування відповідної ресурсної бази банківських установ. Для мінімізації ризику і підвищення ефективності депозитної політики банку необхідно постійно аналізувати й удосконалювати роботу банківської установи щодо залучення депозитів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Багато вітчизняних учених, таких як М. Алексєнко, А. Мороз, О. Васюренко, О. Заруба, Л. Костирко, Ж. Довгань, А. Вожжов, О. Клименко, а також їх зарубіжні колеги П. Роуз, Е. Рід, Р. Коттер, Д. Полфреман, Н. Антонов, М. Пессель, І. Лаврушин, В. Колесников, В. Кисельов. О.І. Лаврушин приділили увагу питанню визначення сутності фінансових ресурсів комерційних банків та висвітлили у своїх працях напрям дослідження основних депозитних ризиків комерційного банку. Л. Примостка приділяв увагу вивченню сучасних методів і підходів до формування депозитного портфеля комерційного банку. Н. Версаль і С. Коваль досліджували особливості формування депозитних ресурсів банками України. Але, незва-

жаючи на це, в умовах сьогодення виникають суперечливі питання з боку теоретичних аспектів поняття депозиту, формування депозитного портфеля, з чим ми і спробуємо розібратися. Вибрана тема дослідження є постійно актуальною, оскільки залучення ресурсного потенціалу дає можливість якісно здійснювати банківські операції.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та практичних аспектів формування ресурсів банку за рахунок депозитних джерел та визначення основних напрямів удосконалення процесу формування депозитного портфеля як інструмента ресурсної політики банку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні в умовах політичних та макроекономічних потрясінь банківський сектор економіки переживає складні часи. Після подій 2014–2015 рр. й досі доволі нелегко повернути довіру населення до відчуття стабільності подібних фінансових установ. Багатьом учасникам ринку банківських послуг, щоб рухатися далі, потрібна стратегія подальшого розвитку та докорінної модернізації, що проявляється у якісній роботі регуляторного апарату в напрямі з'ясування реального фінансового стану банківських справ, докорінній зміні комунікаційної політики щодо роботи з клієнтами та реструктуризації зовнішніх зобов'язань (якщо таке є доречним). Операції з мобілізації ресурсів банків є першочерговим питанням для багатьох банків, що здійснюють свою діяльність на ринку фінансових послуг.

В умовах сьогодення особлива увага приділяється процесу формування банківських пасивів, оптимізації їхньої структури й якості управління всіма джерелами грошових потоків, що становлять ресурсний потенціал комерційного банку. На про-

цес формування ресурсної бази банків й на банківську діяльність узагалі істотний вплив мають економічний стан країни, а також низка інших чинників, серед яких головне місце посідає недовіра до банківської сфери у цілому. В умовах конкуренції між банками зростає необхідність залучення якомога більшої кількості клієнтів, вкладників, кошти яких є джерелом поповнення ресурсної бази банку. При цьому потрібно враховувати як економічну ситуацію в країні, так і менталітет населення.

Варто відзначити, що в сучасній економічній літературі не існує єдиного підходу до трактування сутності банківських ресурсів, тому для визначення поняття «банківські ресурси» варто порівняти наукові думки сучасних науковців та доповнити їх власними міркуваннями.

Так, українські вчені А. Мороз, М. Савлук зазначають, що ресурси комерційного банку – це сукупність коштів, що є у його розпорядженні та використовуються для виконання активних операцій [1]. Це трактування досить логічне, проте не вказує на джерела формування та напрями використання ресурсів банку, що є досить актуальним в умовах загострення конкурентної боротьби за ресурси серед вітчизняних банківських установ.

М. Алексеєнко визначає банківські ресурси як сукупність грошових ресурсів і виражених у грошовій формі матеріальних, нематеріальних та фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і можуть бути використані ними для здійснення активних операцій та надання послуг [1]. Це трактування характеризує ресурси окремо взятого комерційного банку, хоча використовується загальне поняття «банк». Деякі автори під час розгляду ресурсів банку зосереджують увагу на джерелах формування цього поняття. О. Лаврушин уважає, що банківські ресурси – це сукупність власних і залучених коштів, що є в розпорядженні банку та використовуються для проведення активних операцій [3]. О. Присяжнюк розглядає ресурси комерційного банку як його власний капітал, залучений і позиковий капітал, а також як самостійне джерело власних коштів банку [2].

Отже, підводячи підсумок вищенаведеного, можемо зробити висновок, що ресурси банку – це як власний капітал банку, що має грошову, матеріальну та нематеріальну форми, так і залучені кошти, що відображаються в пасиві балансу банку, які необхідні для здійснення активних операцій. Специфіка банківської установи полягає у тому, що переважна частина його ресурсів формується не за рахунок власних, а за рахунок позикових коштів.

Головним джерелом ресурсів комерційних банків є залучені кошти, які становлять близько 80% від загального обсягу ресурсів, що у цілому відповідає світовій банківській практиці. Причому аналіз динаміки елементів фінансових ресурсів банківської системи України свідчить про тенден-

ції зменшення питомої ваги власного капіталу банків з одночасним стійким зростанням зобов'язань банку, що, своєю чергою, вказує на зростання обсягів операцій щодо залучення коштів.

Сьогодні актуальним є поділ ресурсів комерційних банків на керовані й некеровані. В основі такої класифікації – зосереджена ознака строковості їх розміщення в банках, тобто ті строки, впродовж яких банки можуть використовувати їх для вкладення у дохідні активи. До керованих ресурсів відносять постійні й стабільні кошти банків, а до некерованих – депозити до запитання.

Постійні ресурси становлять капітал банку за винятком частини, вкладеної у його основні кошти, нематеріальні активи і резерви, що формуються за рахунок позитивного фінансового результату поточного року. До стабільних належать строкові депозити і строкові недепозитні кошти (позики, одержані від інших банків, кошти від операцій РЕПО (угода із зобов'язанням зворотного продажу або купівлі), одержані від продажу банківських акцептів, і т. ін.). Конкретні терміни залучення і позичання банками цих коштів визначають їхню стабільність у складі ресурсів і можливості управління їх розміщенням у дохідні активи.

У сучасних умовах формування банківських ресурсів відбувається під впливом багатьох чинників, як внутрішніх, так і зовнішніх. До внутрішніх чинників можна віднести: фактичний розмір капіталу; імідж банку на ринку банківських послуг; залучення депозитних коштів від юридичних та фізичних осіб, а також розрахунково-касове обслуговування клієнтів; ефективність маркетингової стратегії розвитку, конкурентоспрямованої політики банку; кваліфікацію персоналу, у тому числі культуру обслуговування клієнтів; передові технології із застосуванням інноваційних методів, що використовуються банком, та їх відповідність потребам наявних і потенційних клієнтів; широту послуг, що надаються клієнтам у процесі обслуговування їхніх поточних, депозитних й інших рахунків; фінансові можливості та стабільність щодо оплати залучених коштів; ефективність розміщення залучених коштів; цінову політику; стабільність клієнтської бази банку; стратегію реструктуризації банку взагалі та фінансової реструктуризації зокрема. Внутрішня проблема нестачі фінансових ресурсів українських банків пояснюється їх неефективним управлінням, що ускладнюється цілою низкою зовнішніх чинників на рівні держави. З огляду на зовнішні чинники, більшість учених дотримується думки, що найвпливовішими є: облікова ставка Національного банку України, норматив обов'язкового резервування, здорова конкуренція банків, податкове законодавство, економічні нормативи діяльності банків, система гарантування вкладів, стан і тенденції розвитку фінансового ринку, збільшення доходів населення.

Від ефективності ресурсної політики банку залежать його стійкість та спроможність генерувати капітал для розширеного відтворення економіки країни. Науковці та практики-фінансисти, що займалися дослідженням сутності депозитів, визначають депозит як гроші або грошові кошти, що передані банку на зберігання під певний відсоток. Проте деякі вчені-економісти депозит розглядають як позику, що надається суб'єктами господарювання та населенням у користування банку на вигідних умовах. Для узагальнення поняття «депозит» варто виходити з тих класифікаційних ознак, які можуть допомогти розкрити сутність цієї категорії. Передусім до цих ознак потрібно віднести:

– зв'язок між грошовими коштами, отриманими клієнтом, та їхньою частиною, яка буде внесена на депозит;

– мету укладення депозиту;

– кількість пропозицій на депозитному ринку [1].

Таким чином, на нашу думку буде доцільним надати таке визначення депозиту: це фінансова категорія, інструмент, за допомогою якого суб'єкт господарювання або фізична особа отримує певну грошову винагороду (відсоток по депозиту) за надану в користування визначену банківською установою суму грошових коштів на певний термін.

Депозитна політика банку ґрунтується на дослідженні досягнутого рівня розвитку пасивних операцій і націлена на вдосконалення та розвиток фінансових відносин між банківською установою та клієнтами (фізичними й юридичними особами). Банку важливо розробляти депозитну політику насамперед тому, що це дає можливість регулювати, управляти, раціонально організувати взаємини між банком і його клієнтами щодо зворотного руху коштів. У процесі розроблення депозитної політики банку слід враховувати рівень розвитку суспільства, банківської системи держави в кон-

тексті конкретного банку. Депозитний портфель є важливим складником ресурсної бази банківської установи. Під депозитним портфелем слід розуміти сукупність коштів на депозитних рахунках клієнтів, залучених банком на договірній основі. Його формування слід розглядати як безперервний циклічний процес, що складається з основних етапів:

– аналіз – дослідження «поведінки» грошових коштів на рахунках клієнтів;

– планування – орієнтація на залучення певних груп клієнтів і види депозитів;

– робота щодо залучення клієнтів – упровадження нових продуктів, гнучка тарифна політика й індивідуальна робота з клієнтами;

– контрольна функція.

У 2017 р. фізичні особи як ніколи активно інвестували облігації внутрішньої державної позики. Обсяг вкладень фізичних осіб у ці державні папери виріс за рік більше ніж у 10 разів, зі 104 млн. грн. на 3 січня 2017 р. до 1,4 млрд. грн. на 3 січня 2018 р. [5], що зумовлено більш вигідними умовами розміщення тимчасово вільних грошових ресурсів.

Депозитний ринок переживає повільне відродження після падіння, викликаного військово-політичною невизначеністю та девальвацією національної валюти. Для того щоб мати уявлення про вибір банків, яким фізичні та юридичні особи надали перевагу у зберіганні депозитів у 2017 р., доцільно буде розглянути дані, що наведено в табл. 1, 2.

Лідерами ринку депозитних операцій фізичних осіб у 2017 р. були великі системоутворюючі банки: АТ «ПриватБанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль». Це зумовлюється такими чинниками, як велика довіра з боку населення, стабільні фінансові показники, гарантія з боку держави, великий досвід на ринку банківських послуг [5].

Таблиця 1

Депозити фізичних осіб у банках України, 2017 р., тис. грн.

№	Банки	Депозити фіз. осіб	Депозити фіз. осіб до запитання
1	ПриватБанк	151 039 802	30 446 809
2	Ощадбанк	69 147 979	17 531 267
3	Укресімбанк	24 456 598	6 849 972
4	Райффайзен Банк Аваль	17 054 869	10 358 632
5	Укрсоцбанк	16 154 423	3 850 479
6	Альфа-Банк	15 491 390	2 429 945
7	ПУМБ	14 713 185	3 454 748
8	Укргазбанк	13 558 053	3 347 815
9	УкрСиббанк	11 498 880	9 100 015
10	Сбербанк РФ	11 416 645	2 732 712
11	ОТП Банк	9 338 632	5 752 213
12	Південний	6 572 036	2 160 997

Джерело: складено на основі [4]

Таблиця 2

Депозити юридичних осіб у банках України, 2017 р., тис. грн.

№	Банки	Депозити фіз. осіб	Депозити фіз. осіб до запитання
1	Приватбанк	75 271 271	59 164 636
2	Ощадбанк	59 314 131	48 889 835
3	Укресімбанк	32 622 913	18 793 886
4	Райффайзен Банк Аваль	29 906 075	15 160 536
5	Укрсоцбанк	26 674 444	23 161 525
6	Альфа-Банк	24 925 224	20 337 399
7	ПУМБ	19 044 805	10 843 968
8	Укргазбанк	18 472 333	12 966 857
9	УкрСиббанк	16 753 14	16 080 383
10	Сбербанк РФ	13 661 716	6 303 729
11	ОТП Банк	12 463 792	10 213 805
12	Південний	10 621 827	8 004 271

Джерело: складено на основі [4]

Депозитні зобов'язання банків знизилися на 18,2 млрд. грн. (-1,6%), до 1,13 трлн. грн., тоді як капітал українських банків зріс на 20,1 млрд. грн. (+19,4%), до 123,78 млрд. грн. [4], тобто це може свідчити про підвищення розміру капітальних вкладень, безпосередньо залучених від власників, акціонерів.

Перевагу вкладники – юридичні особи віддали розміщенню коштів на депозитах короткострокового характеру, терміном на три місяці, а також попитом користувалися вклади з вільним доступом, оскільки підприємцям постійно потрібні «живі» ресурси. З огляду на нестабільну соціально-економічну та політичну ситуацію в країні, отримуємо спостереження щодо позитивної динаміки приросту депозитного портфеля на більш тривалих строках (перевищують шість місяців), основними причинами, що пояснюють збільшення обсягів довготермінових депозитів, можна вважати стабілізацію курсу національної валюти, зниження інфляції, а також зняття обмежень із вводу депозитів в іноземній валюті.

На рахунках до запитання клієнти банку, як правило, утримують залишки коштів, необхідних для покриття найближчих поточних платежів. Оскільки власник рахунку може в будь-який час вилучити кошти, тому банк повинен мати завжди високоліквідні активи за рахунок скорочення частки менш ліквідних, але тих, що дають високі доходи. У зв'язку із цим на залишок коштів по рахунках до запитання виплачуються невеликі відсотки.

Строкові депозити – більш стабільна та зручна в банківському плануванні складова частина залученого капіталу, ніж вклади до запитання. За ними клієнтові сплачується високий депозитний процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку, інших умов. Перевагою строкових депозитів для клієнтів є отримання високого відсотка, а для банку – можливість використання прогнозованих ресурсів для кредитування. Недоліками строкових депозитів для клієнтів є низька їхня ліквідність і неможливість використання для розрахункових і поточних платежів, а також для отримання готівки.

Узагальнюючи проведені дослідження, маємо можливість відокремити основні проблеми ринку депозитів України:

- відсутність загальної узгодженої політики монетарного, фінансового та фіскального секторів економіки;
- низький рівень приросту ВВП, що не досягнув кризового рівня;
- падіння рівня життя населення та скорочення обсягів виручки від реалізації підприємств реального сектору економіки;
- високі інфляційні очікування суб'єктів господарювання;

– неефективність управління фінансовими ресурсами на рівні депозитних корпорацій, як то спрямованість надлишкових ресурсів у державні цінні папери, скорочення кількості довгострокових кредитних операцій, їхня зависока вартість та ін.

Вирішення вищенаведених проблем можливе у разі реформи фінансового сектору економіки та посилення вимог НБУ до складу та структури банківських ресурсів, що, своєю чергою, вимагатиме вдосконалення механізму організації руху грошових і капітальних ресурсів. Також слід зазначити, що підтримка власної ліквідності фінансово-кредитною установою є майже першочерговим завданням сьогодення.

Висновки з проведеного дослідження.

На сучасному етапі фінансово-економічних відносин, урахувавши майбутні запити країни та стратегію розвитку, виникає потреба в запровадженні інноваційних підходів до вдосконалення кредитної політики банків. Проте механізм трансформації тимчасово вільних коштів у кредитні ресурси банківської системи України не відповідає сучасним потребам економіки інноваційного типу. Таким чином, проблема формування ресурсного потенціалу і розроблення депозитної політики банку, що передбачає поступову зміну структури джерел залучення коштів, має першочергове значення й є складовою частиною гнучкого банківського менеджменту.

Аналіз загальної депозитної бази України показав, що розмір депозитних ресурсів має сталу тенденцію до збільшення. Для оптимізації депозитного портфеля та для забезпечення більшого надходження коштів на строкові та ощадні депозити можна рекомендувати спрощення режиму функціонування відповідних рахунків. Слід більш широко застосовувати строкові вклади з додатковими внесками, а також скоротити обмеження на здійснення розрахунків із використанням коштів, що містяться на ощадних та строкових депозитах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасимович А.М., Алексеєнко М.Д., Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: підручник. К.: КНЕУ, 2010. 599 с.
2. Рибак О.М., Василенко В.В. Дослідження проблем ринку депозитів України. Фінанси: теорія і практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. К.: Національний авіаційний університет, 2016. 49 с.
3. Українська Л.О., Гацько С.С. Актуальні проблеми розвитку депозитних операцій вітчизняних банків у сучасних умовах. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2009. № 7. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/29536/26485>.
4. ОБГЗ или депозиты. На чем можно больше заработать / Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2018/01/18/31858398/>.
5. Рейтинги банків України 2017. URL: <http://www.kriza.com.ua/>.